

Nogle iagttagelser og overvejelser over får.

Når jeg sidder på min terrasse og ser mod skoven, der rejser sig majestætisk 300 meter mod øst, så står skovbrynet som en mur, vintersort eller sommergrøn alt afhængig af årstiden. Det er den mur mod øst, der afgrænser det "Land", der med sine tilplantninger med små remiser med buske og træer er min helt egen lille verden, et stykke kulturskabt natur med sit eget liv.

En tønne land tror jeg, måske flere tønner, ligger mellem mig og skoven. Jeg fryder mig over en græsmark med træer og buske, et stykke natur med karakter som var det en afrikansk savanne, et hvilende landskab som venter på naturens vekslende påfund.

Dette lille land, som til alle tider, sommer som vinter, giver mig stor glæde og fryd at gå på "safari" i, har afløst den mark, som bonden, min forrige nabo, dyrkede vårbyg på, og som derfor år efter år henlå som en monokultur. Jorden blev hvert år pløjet og tilsået, tromlet og sprøjtet og til sidst høstet for at kunne give et udbytte på hen ved, ja hvad ved jeg, 40 tønner korn, en afgrøde, der var bestemt til foder for grise eller anden animalsk produktion, som man siger.

Denne nye verden lå lige uden for min dør. Og "landet", som havde afløst "Landbruget", var ganske, som det blev skrevet og sagt, en skabelse til menneskets glæde.

"Jorden skal grønnes: Planter, der sætter frø, og alle slags frugttræer, der bærer frugt med kerne, skal være på jorden.

Og det skete; Jorden frembragte grønt, alle slags planter, der sætter frø, og alle slags træer, der bærer frugt med kerne.

Nu kunne alle se, at det var godt, hvad den nye ejer havde sagt og gjort. Så blev det aften, og det blev morgen, tredje dag."

Jo, for der var kommet en ny ejer på gården, og den nye ejer ville se natur med frodighed og plads til alle skabninger frem for afgrøder.

I den nye verden skal der leve fugle, insekter og vildt af alle slags.

Komme hvem der måtte have lyst, al natur er velkommen, og hertil kommer at i sommerhalvåret er "Landet" tilmed beboet af en mindre flok får, jeg tror en ti stykker, men har ikke talt dem nøje.

Med den hvide, tykke pels og den trippende gang ligner de små grisebasser.

De hedder Rachel, fårene, fordi det hedder moderfåret på hebraisk (לֵרַחֵל), og som I sikkert ved, er navnet kendt fra historien om patriarken Jacob, der måtte tjene Laban i 14 år, før han kunne gifte sig med Rachel.

Jeg kalder dem "mine får", men jeg ved godt, at ganske som det gik Lille Klaus i eventyret, da han råbte "hyp alle mine heste," kan det gå mig, hvis fårenes ejer får det at høre, så I skal vide, jeg regner med fuld diskretion.

Om efteråret kommer fårene i hus efter at have gået sammen med et par væddere i nogle måneder for at klare den side af sagen. Vædderne er farvet røde på underkroppen af et eller andet farvestof, og de afsætter den røde farve på fårenes rygge, når befrugtningen har fundet sted, I ved, og naturen

dermed har gjort sit. Et ungt får, som endnu ikke har været med lam og derfor ikke hedder Rachel, kaldes et gimmerlam og bliver et førstegangsfødende, hvis befrugtningen lykkes.

I februar måned efter en drægtighedsperiode på henved fem måneder kommer læmningen, hvor de tykmavede gravide får sætter et eller måske to lam i verden.

Men i år gik det galt!

Der kom ingen lam.

Skønt alt syntes at have forløbet som det skulle. Alle fårene var dyr, som havde sat lam i verden tidligere, og alle var røde på ryggen, hvilket skulle være tegn på, at befrugtningen havde fundet sted, men der kom ingen lam ud af den historie.

Gråkragen, som tilbringer det meste af dagen med at spankulere rundt på marken og som fra tid til anden med et par slag med vingerne må flytte sig, når lammene bliver for livlige i legen til at tage hensyn til kragen, han spankulerede nu uforstyrret rundt på "fåremarken", mens han pikkede i jorden og tillod sig med vanlig snusfornuft at fremkomme med en bemærkning, halvhøjt forstås, for man skal ikke genere folk.

"Ja sådan kan det gå!" sagde han med sin hæse kragestemme: "når man tager tingene for givet!".

"Det må selv får vide!"

I øvrigt mener han, at han ejer den hele verden, alle omtalte tønder land.

Græsmarken går helt op til terrassen, som jeg med møjje har anlagt til menneskebrug, her finder han det helt naturligt at vandre rundt mellem stole og borde og andet, og han ter sig, som var han på inspektion - udsendt af hoffet.

Han holder øje med, hvem der har taget plads i pæretræet, og her gør han ingen forskel på spurv eller mejse, musvit eller bogfinke, de får et hæst skræp af den halvhøje slags, så de ved, at det gælder om at forlade foderpladsen uden protest.

"Foderpladsen", som jeg har hængt op i pæretræet, består af fedtkugler og frøbeholdere med solsikkefrø og er blevet legeplads for alle havens småfugle til gråkragens tydelige irritation. Han mener selv, at jeg har overladt det til ham - på fuld tid - at overvåge og holde den nødvendige justits, så de skal te sig, skal de.

Kun spætten - flagspætten - får uhindret lov at forsyne sig efter forgodtbefindende, og hvis man spørger gråkragen, om han da ikke tør give sig i kast med en krigskar, som har både sabel og uniform og hakker i træ, så det kan høres viden om, så bliver han fjern i blikket og beder om undskyld, for der er lige nogle fremmede fugle ude over marken, han skal tage sig af og få opdraget lidt på.

Forleden morgen måtte gråkragen på sin morgenvandring statuere et eksempel.

Der lå til min beklagelse en henrettet guldspurv halvt inde under bordet, og jeg så gennem ruden i døren gråkragen spankulere fra offerstedet, mens den rystede svagt på hovedet i trist erkendelsen af, at uanset hvor fint man er klædt på, skal reglerne overholdes. At mene, at klæder skaber folk, fører

nemt til hovmod. Jo sådan må det være. Den har altid været en flottenhejmer – en spradebasse var han, ”guldfuglen”.

Skovspurvvene har alpehuen på sned og leger en kåd fangeleg rundt i pæretræet, og giver pokker i Kragen. Skovspurven er lidt mindre end gråspurven, men ligner ellers sin fætter og siger, når den bliver spurgt, at den hedder ”Passer montanus”, og at den er med i et skuespil, men har glemt hvilket.

Den råber tæt, tæt, tæt med en hurtig næselyd, men er væk i kaprifoliebusken, inden kragen rigtig når at råbe den an. Den er fræk og fuld af vovemod og drikker vand af springvandet med gumpen ret i vejret.

Jeg hænger små net ud med solsikkefrø til fælles afbenyttelse og supplerer som sagt med kugler med frø i fedt: ”Komme hvo, som komme vil, her er nok til alle!” synger spurvene og tager for sig af retterne.

Spætten magter at hænge en rum tid under en kugle og hugge løs som en bjergværksarbejder side om side med en spurv eller mejse, men det sker, at han griber fat i nettet med solsikkefrø og udvælger sig et enkelt frø, som den tager med sig hjem på værkstedet. Længere oppe ad stammen har den udhamret et hul, hvor den lægger solsikkefrøet ind og bearbejder det med næbbet, før den henter et nyt, som så får samme behandling hjemme på værkstedet.

En eskadrille stære har under højlydt larm slået sig ned i mirabelletræet og gjort det til base for deres flyveøvelser med krappe drej og synkroner dyk.

Jeg mener, de øver ”Sort Sol” under megen diskussion med fælles start fra græsset nedenfor træet, hvorfra de umiddelbart efter start opsøger en plads i formationen.

Ikke noget med at ligge og vente til alle er kommet i luften. Som bombefly i gamle dage. De skal nok få det lært endda. Om der er en eskadrillechef, der leder showet, eller om den enkelte fugl i arv har en medfødt information om ”Sort sol” gemt i generne, vides ikke. Men det er ikke gjort med det klassiske: ”Follow your leader.”

Formationskunstflyvningen bliver trænet hver dag, formiddag og eftermiddag. Hvordan det lader sig gøre at foretage en formationsflyvning med stære-præcision, sådan som det om efteråret kan iagttages på de Vestjyske lokaliteter, må, for mig at se, skyldes en programmering, som ligger lang ud over, hvad vi i dag kan præstere i vores efterhånden bedagede computerverden.

I det hele taget kan man, hvis man giver sig tid til nogle dage igennem at iagttage de små fugles flyvning, opleve fart og energi, for de flyver High Speed, og de kan med præcision opnå hastigheder, som havde de studeret F16 og dertil afslutte opvisningen med en opbremsning, som gør det muligt at foretage en landing med skovlende bevægelser med vingerne og derefter afslutte flyvningen med et stall, som gør det muligt at lande på en gren, som havde de siddet der altid.

Vores pæretræ og Mirabelletræ samt de store graner mod syd og den meget imødekommende Kaprifolium-busk giver mulighed for etablering af indenrigsflyvning, mens udenrigsflyvningen, som almindeligvis foretages af tre til fire fugle i selskab, går til naboens træer og foderpladser, som sikkert, synes det mig, må have egne flyveledere og Security, som holder gråkragerne væk.

Bogfinken blander sig gerne i snakken og gentager sig selv her i den østlige del af landet med sit langtrukne "Risengebirge". Det kunne opfattes som en svar fra de jyske bogfinker, hvad jeg nu ikke tror, det er, når de synger ud med: "Se, se du har jo skæve bein,!"

Men vi glemmer fårene!

Og gråkragerne for den sags skyld, for har man sagt det ene, må man sige det andet. Normalt har krager og får intet med hinanden at gøre, skulle jeg mene, men i dette tilfælde, her på mit "Land", er den ene lig den anden indbygger i Riget ved skoven.

En explainer. Ja det hedder det på moderne dansk, og udtrykket benyttes blandt andet af Danmarks Radio.

Fårene, hvor jeg mener racen hedder Suffolks, er allerede præsenteret som de pelsklædte indbyggere med et ben i hvert hjørne og for vore fårs vedkommende med et sort hoved med ører, der kan foretage hurtige bevægelser lige som den stumpede brede hale.

Ikke noget elegant dyr som til eksempel en hjort eller en leopard og helt uden ynde bortset fra lammenes tøjdyrsagtige udseende og pudsige bevægelser.

Fåret siger ikke ret meget, men kan dog give en nærmest klagende lyd fra sig, vist nok når det kalder på sine lam. Når man om efteråret kommer med en håndfuld nedfaldsfrugt, lærer de hurtigt én at kende og forsamler sig forventningsfulde omkring én. De optræder som flokdyr og æder græs dér, hvor de andre får æder græs, og flytter sig som gruppe til nye græssteder. Afsted, afsted går det.

Morgenen efter et kraftigt regnvejr aftenen i forvejen var det klart at se, at man med stor glæde tog fat på en frisk græsning, så meget desto mere som der havde været en meget varm tørkeperiode forud.

Fåret er en drøvtygger. En drøvtygger er et klovdyr, som fordøjer sin føde i to trin, først ved at spise råmaterialet, som her er græs, og dernæst ved at gylpe det op, tygge det igen og synke det ned i en anden mave. Mikroorganismer nedbryder cellulose til glukose og omdanner det til fedtsyrerne eddikesyre, propionsyre og smørsyre, som drøvtyggerne så lever af.

Udnyttelsen af cellulosen er på 60-70 % for får til forskel fra hesten, som ikke er noget klovdyr, men et hovdyr, og som har en ret meget lavere udnyttelsesgrad af cellulosen i græsset.

Mælkeproduktionen er en funktion som på vanlig vis har en forbindelse med drægtigheden. Fåremælk med fløde er farvet med en let gulhed og har en rig sødlig smag. Det tager tid at vænne sig til dens bestemte lugt. Et får giver fra 0,8 til 1,5 liter mælk om dagen, og du kan kun malke dyret manuelt. Fåremælk er meget rigere på kalorier end komælk. Desuden absorberes det bedre på trods af produktets fedtindhold. Det er ofte velegnet til mennesker, der er allergiske over for gede- eller komælk.

Koens maver hedder vommen, netmaven, bladmaven og løben. Koen er en drøvtygger ligesom kamelen, lamaen, giraffen, geden, fåret, hjorten og antilopen. De har alle fire maver, og deres maver fungerer på samme måde. Drøvtyggerses fordøjelsessystem er anderledes end hos svin og mennesker, som ligner svin i mange henseender. Koen, som er en drøvtygger, gør brug af

mikroorganismer i nedbrydningen af foderet. Ko og mikroorganismer lever i symbiotisk forhold, hvor mikroorganismene kan nedbryde cellulosen i koen, og danne kulhydrater, som koen så kan optage. Den mekaniske nedbrydning af foderet starter ved at koen tygger drøv, dvs. at den tygger det samme foder flere gange. Med drøvtygningen får foderet et stort overfladeareal til den videre nedbrydning og spytet gør foderet fugtigt.

Kort orientering om **tænder**: Et får har i alt 32 tænder. De har som bekendt ingen fortænder i overmund – her er tænderne erstattet af en hård gumme. Får har 8 fortænder i undermund, og det er disse 8 tænder, som kan anvendes til at aldersbestemme dyret. Fortænderne er fordelt med 4 på hver side af midtlinjen.

Men altså, fårene fik ingen lam, og nu står de daglig og ser mod indgangen til marken og - tror jeg - venter på deres afkom, det er mit gæt. I det hele taget er det følgende mine gæt byggende på flere ugers iagttagelser over flere timer pr. gang.

Når der nu ikke er nogen lam, er der ikke brug for nogen mælkeproduktion. Det betyder at græsningen, som normalt var en daglig beskæftigelse, er nedsat til at være lidt morgen- og lidt aftenbeskæftigelse. Normalt betød den daglige græsning, at der dagen igennem var pauser, hvor man lagde sig ned for at drøvtygge og derved holde gang i mælkeproduktionen. I disse pauser lagde man sig ned på maven, men holder hovedet højt. Mens man tydeligvis tyggede drøv.

De pauser, man nu holder, og som går over halve dage, betyder, at man ligger fladt på jorden med hovedet, og at der ikke foregår nogen fordøjelsesproces i form af drøvtyggeri. Man ligger, som om man sover. Hvad man såmænd da sikkert også gør.

Jeg mener også at kunne konstatere, at man holder sig gruppevis dagen igennem med en udpræget tendens til mobning inden for gruppen. En ikke uvæsenlig del af dagen står man og venter ved indgangen til marken, som stod man og ventede på lammene. (absolut gæt).

Gråkragerne er områdets mest støjende indbyggere som starter tidligt og slutter sent. De dominerer med hæse skrig, som kun stopper kortvarigt, hvis man beder den højlydt om at tie stille. De tier så en stund, men vil alligevel have det sidste ord, så kort efter sætter larmen i gang igen. Hæ-hæ-hæ-hæ-hæ-hæ-: "Hvem kan lukke næbbet på en krage?" synes den at hæ-hæ-e, "og om lidt kommer far og mor med mad hæ-hæ-hæ". Jo jeg har luret dem og ved nu, at det er den mindste af søskendeflokken, som er den værste. Den er aldrig rigtigt kommet ud af reden og skriger på føde ved hver en lejlighed. Den udviser på alle måder en adfærd, som ikke er en gråkrage værdig, når den først har forladt reden. Hvad den så vel heller ikke har gjort. Den dag, den skulle drage afsted hjemmefra, sad den på en tyk gren og vrælede hele dagen. Den baskede lidt med vingerne og stirrede ned i dybet, men havde ikke tiltro til at den kunne flyve ned på jorden, så den vrælede, og om ikke forældrene kom og madede den, hvilket gjorde den fuldstændigt overbevist om, at den skulle blive, hvor den var. Til sidst "faldt" den ned fra grenen og landede i græsset og trillede rundt som en bold, før den kom op at stå på benene, hvorefter den fortsatte sin vrælen, så de to søskende kom ilende for at trøste den.

Nu går den rundt på marken og finder, hvad der er at spise, men den fortsætter sin vrælen ved hver en lejlighed for at kalde på de to søskende, som straks kommer ilende og trøster den. Så fortsætter

de en tur rundt på marken, og de to søskende piler afsted, som fugle nu gør, men skrigballonen hopper afsted som en kænguru på sin vej hen til fårene, som ligger på maven et sted og ikke lader sig genere af, at kragen kommer hen til dem og står og ligesom beklager sig over – ja jeg ved ikke hvad, men nok at verden er ond og ikke forstår en lille krage og, at hvis den får en ulykkelig barndom, vil den skrive en kronik om det, når den kommer til år og skelsalder, men jeg tror, fårene er ligeglade, måske hører de slet ikke efter, hvad kragen fortæller, eller måske siger en af dem surt ”gå hen og tyg drøv et andet sted”. Men kragen ved jo ikke, hvad det er at tygge drøv, så den flakser op på gelænderet omkring det sted, hvor fårene ligger, og sætter sig til at fortælle om sin diagnose ”æ-hæ-hæ-hæ”; Den mener sikkert, at det er at tygge drøv.

Mads-Bjørn Jørgensen 2023